

HALK ŞAIRİ MUSTAFA GÖKKAYA' NIN

" YARALI KERKÜK " ŞİİR KİTABINDA

AĞIZ SES ÖZELLİKLERİ

Safaa Sedeeq Mahmood QLNCHI

صفاء صديق محمود قلنجي

مديرية تربية كركوك

تاريخ قبول النشر ٢٠١٩/٥/٢٠

تاريخ استلام البحث ٢٠١٩/٤/٧

الملخص

موضوع البحث هو دراسة الخصائص اللغوية الواردة في كتاب (يارالي كركوك) للشاعر الشعبي مصطفى كوك قايا . وسبب اختياري لهذا الموضوع هو دراسة اللهجة التركمانية كتابية و تحدثاً والمقارنة بينهما والتعمق في الدراسة لظهور الكثير من الاتجاهات التي كانت مخفية والعمل على كشفها . وبما ان الشعر التركماني يستمد صيرورته من الواقع وتاريخه الطويل الحافل بكل ما هو أصيل لذا فأنني تناولت الشعر الشعبي كوسيلة للتحدث مع العقول وكوسيلة للنصح والارشاد وذلك لان الشعر الشعبي كلغة للتخاطب أقرب الى النفوس من أنواع الشعر الأخرى . ومن المعلوم فان الشعر الشعبي في الادب التركماني ولمنات السنين كان من الشعر الذي نال اعجاب الناس كنوع من انواع الشعر. ونظرا لكون اغلب الشعر الشعبي باللهجة المتداولة فان اغلب الشباب من الشعراء جربوا الكتابه فيه الا ان الذين اشتهروا به هم كل من الشعراء الشاعر الفطري مصطفى كوك قايا وفلك أوغلو و رشيد علي الداوقلي والشاعر ناصح بازركان . في البداية تناولت نبذة مختصرة عن الشعر الشعبي واعطاء معلومات عن فروع . وبعد ذلك قمت بدراسة علم الصوت من الاشعار التي كتبتها والمقارنة بين اللهجة التركمانية واللغة التركية كمستوى ثابت من خلال اعطاء الامثلة . وكذلك قمت بكتابة الاشعار ونسخها من المصدر الاصلي نسخة طبق الاصل وكتابتها حرفا بحرف وأجريت التغيرات اللازمة في الحروف لتلائم اللهجة التركمانية. وفي كتابة القاموس قمت باعطاء معاني بعض الكلمات التي مرت في النصوص والتي تكون مختلفة من حيث الشكل والمعنى الى التركية الحديثة . واخيرا قمت باعطاء الخصائص المهمة في اللهجة التركمانية .

الكلمات ألدليلية : الخصائص اللغوية – علم الصوت – اللهجة التركمانية – الشعر الشعبي - يارالي كركوك

ÖZET

Irak Türkmen folklorundan beslenen Mustafa Gökkaya'nın " Yaralı Kerkük " kitabında bir kaç şiirleri bir araya getirilmiş . Şairin Irak Türkmen halk edebiyatı içindeki yeri , önemi ve tesiri gün yüzüne çıkarılmıştır . Ayrıca halk şiiri Türkmen edebiyatının , Türk Dünyası edebiyatları içerisindeki yeri hakkında okuyucuya fikir vermesi bakımından da bir kaynak niteliğindedir .Kerkük'ün kültür tarihi bakımından yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserlerle büyük hizmeti olan büyük araştırmacı Ata Terzibaşı olmuştur. Kerkük

ağzını ilim alemine ilk tanıtan da Prof. Dr. Sadettin Buluç olmuştur. Daha sonra Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Prof. Dr. Hamza Zülfikar ve Azerbaycan bilginlerinden Prof. Dr. Gazenfer Paşayif'i zikir edebiliriz. Kerkük Türklerinden ise, Prof. Dr. Çoban Hıdır Beşirli, Prof. Dr. Hidayet Kemal Bayatlı, Doç. Dr. Hüseyin Şahbaz Kerkük ağzı ile ilgili doktora tezler hazırlamışlardır. Türkiye'nin değişik üniversitelerinde Doç. Dr. Necdet Yaşar Bayatlı Türkmen Masallarında Motif ve Tip İncelemesi ile yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Ayrıca Bağdat Üniversitesi–Diller Fakültesi'nde lisans ve yüksek lisans tezleri hazırlanmıştır. Bu çalışmada , Kerkük ağzını inceleyip yazı ve konuşma dilini karşılaştırıp derinliklerine inerek bugüne kadar kapalı kalmış birçok yönlerini net olarak ortaya koymaktadır. Çalışmada halk şairi Mustafa Gökkaya'nın basılmış ‘‘ Yaralı Kerkük ‘‘ kitabında bulunan şiirleri ve ağız özellikleri, çalışma olarak seçmesinin başlıca nedenleri, doğum yeri ve aile memleketimiz olması, ağız özelliklerini daha yakından tanımamız ve Türkoloji sahasında yeterli olmasa bile, bir boşluğu doldurma sebeplerine dayanmaktadır. Türkmen halk edebiyatını özet bir şekilde açıklayıp halk edebiyatı dalları hakkında bilgiler sunulmuştur. Daha sonra , derlemiş olduğum şiirlerin ses bilgisini incelemeye çalıştım. Kerkük ağzını standart Türkiye Türkçesiyle örnek vererek karşılaştırmaya çalıştım , şiirleri Kerkük ağzına sadık kalarak çevri yazıya çevirdim . En son şiirlerde geçen kelimelerden standart Türkiye Türkçesine göre önemli şekil ve anlam ayrılıkları gösterenlerle yazı dilinde bulunmayanlar yer almaktadır. Çalışmanın sonuna oldukça bir kaynakça eklenmesine çalıştım.

Anahtar kelimeler : dil özellikleri - şekil bilgisi – Türkmen şivesi – Halk Şiiri - Yaralı Kerkük – çevri yazı

Cevri Yazı İşaretleri :

ā : uzun a.	ع : ayın sesi	T : t ile d arası ünsüz
ä : a ile e arası bir ses.	و :	Ø : ünsüz düşmesi
ā̄ : uzun a ile e arası bir ses.	î : kısa ı sesi	◌̣ : ulama
ē : uzun e.	î : ı ile u arası ünlü	< , > : gelişme yönünü
ê : kapalı e.	ĩ : i ile ü arası ünlü	gösteren ok
ẽ : uzun kapalı e.	ĩ : kısa i sesi	
ğ : arka damak g'si	غ	ō : uzun o sesi
ħ : gırtlak h'sı	ح	ō̄ : uzun ö sesi
ħ̣ : arka damak h'sı	خ	ó : o ile ö arası ünlü
ķ : arka damak k'sı	ق	P : b ile p arası ünsü

GİRİŞ

Irak Türkmen edebiyatının zengin yanlarından biri halk edebiyatıdır . Tarih boyunca halkın kültürel köklerinden beslenen anonim Türkmen edebiyatı , genel Türk edebiyatı için de zengin bir hazine sayılır . Halk edebiyatına eğilim gösteren yerel şairler , ١٩٥٠ 'li yıllardan itibaren edebi alanda çaba göstermeye başlamışlardır . Bu alanda öncü sayılan Mustafa Gökkaya , ilk şiirlerini mahalli yayın organlarında neşretmeye başlamış ve adeta çığır açan bir şair olmuştur . Daha sonra halk diliyle Kardeşlik'te çok sayıda şiir yayımlanan Mustafa Gökkaya , Türkmen toplumu arasında büyük rağbet görmüştür ^١ . Bilindiği gibi, halk şiiri, edebiyatımızda yüz yıllar boyunca tüm güçlüğü ile sürüp giden ve halk tarafından beğenilen bir tür şiirdir . Bunun ilk örnekleri, sazlarla söylenen türkülerdir . Bunlarda , sevgi , doğa , güzellik , ilahi aşk , yaşamın çetinliği , özlem , acı ve sevinç konularının geniş bir konumu vardır. Mâni ve hoyratlarımızda halk şiirimizin bir kolu sayıldığı gibi , halka seslenen bir tür şiir olarak edebiyat tarihine geçmiştir . Fakat birkaç neden yüzünden “ Hoyrat, Mâni ” hariç , uzun bir süre Türkmen edebiyatında halk şiiri durgunluk dönemini yaşamıştır. ١٩. yüzyıldan başlayarak Türkmen halk şiirimiz gönüllerimizde canlanarak yeniden ortaya çıkmış ve ٢٠. yüz yılın ortalarında gelişme noktasına ulaşarak tanınmış şairlerin yaratıcılıklarıyla belirlenmiştir ^٢ .

Temmuz ١٩٥٨-١٩٦٨ devrimlerinden sonra , halk şairlerimiz en güzel yurt sevgisi ve ulusal şiirler yazmışlar . Onlar , yaşamın her bir alanındaki önemli konuları halkın sevdiği bir ağızla şiire çevirmişlerdir. Tüm halk şairlerimiz yazdıkları şiirler, eleştirilip araştırılırsa, onların işledikleri konular dil , din , yurt , halk , doğa , sosyal sorunlar yanısıra toplumun ilerlemesi için yeni temellerin yaratılması , bir de acı , özlem , mücadele , devrim , baş kaldırma ve diğer konuları kapsayan düşüncelerdir. Geniş bir alanı kapsayan çağdaş halk şiirimizin gelecekte daha güçlü adımlarla yürüyüp gelişmesine kesin kuşku yoktur ^٣ . Halkın konuşma dilinin anlatım yumuşaklığını, dünya görüşünü , inanç , hikmetlerini , sızlanmaları ve daha bir çok konular bütün bu coşku heyecanları halk edebiyatı dile getirmektedir .Daha sonra üzerinde duracağımız halk şiiri de , konu ettiğimiz dönemde ,Türkmen edebiyatında bir yer açarak kendi çevresine uygun bir gelişme kayd edebilmiştir ^٤ . Bu dönemde ilk olarak manzum hikâyeler , hemen bütün halk şairleri tarafından geniş bir şekilde kaleme alınmıştır . Türkmen edebiyatında ölümsüzlük bir yere varan hoyratlarımızda , bu dönemde de kimi şairlerimiz “ özellikle klasik şairleriyle halk şairleri ” tarafından bir seviyeye gelmiştir. Burada şunuda belirtmek gerekir kavuşmak yazan şairlerin çoğu , halk edebiyatından faydalanmış . Hoyratlar toplamışlar , kendileride güzel hoyratlar yaratmışlardır .Bu çalışma ١٩١١-١٩٨٣ yılları arasında yaşamış olan Kerkük'lü halk şairi Mustafa Gökkaya'nın hayatı , basılmış Yaralı Kerkük eserlerini çevri yazı ile yazmak , sözlük ve ses bilgisi hakkında incelemesini kapsamaktadır . Son olarak bu tez

konusunun seçimindeki amaç , Irak Türkmen edebiyatı sahasında ve Gökkaya hakkında araştırma yapmak isteyenlere sağlıklı ufacık bir kaynak oluşturmak ve şairin hakkında bir başvuru eseri vücuda getirmektedir . Diğer yandan Irak Türkmen edebiyatının en önemli halk şairini , hayatı ve şiir anlayışını bütün Türk dünyasına tanıtmaktır .

Şairin basılmış kitapları :

١- Yaralı Kerkük " şiir ve hoyratlar " ١٩٦٣ Bağdat .

٢- Kozak " Halk şiiri " ١٩٦٨ Kerkük .

Görüşler :

" Bu gün Irak'ta , halk şiiriyle uğraşan şairlerimizin sayısı çok azdır . Gerçi bir takımları bu şiire yeni bir yön vermek için uğraşmalarda bulunarak , yeni konuları ele almak amacıyla çabalar harcıyorlar , ama Mustafa Gökkaya ise eski geleneğe bağlı kalmış ve şiirlerini bu tarzda yazmayı sürdürmektedir " .

Kasım Sarıkehye

" Babası (Abdulsamat) meşhur hoyrat okuyanlardan bir makam şunas olduğu için , şairimizde daha genç yaşlardan babasının izinde yürümüştür " .

Mühsün Behcet Şakir

" Genellikle yazdığı şiirlerde , kendi şehrini bir ilham kaynağı yapan Gökkaya , en fazla koşma tarzında şiirler söyleyeme çalışmıştır " .

Dr. Fazıl Mehdi bayat

" Gerçi büyük sayıda şairler halk şiiri yazdılar , fakat Mustafa Gökkaya bu tip şiirin güzelliklerini meydana koyanların büyüğüdür . Bu tip şiiri yazanların tümü bile Gökkaya'nın tımrandığı zirveye varmışlardır " .

Muhammet Merdan

" Rahmetlinin şiirlerine iyice vekt edersek normal ve yumuşak sözleri kullandığını göreceğiz . Bu yüzden şiirlerini okuyanlar , sözlerinin anlamlarını kolaycasına anlarlar . Böylece okuyucu şiirlerini okumakta sevindirici ve özendirici bırakır " ° .

"Ümit Usman Köpürlü "

yurt / sayısı ٧٨٤

SES BİLGİSİ

ÜNLÜLER

ÜNLÜ TÜRLERİ

Kerkük ağızında ünlüler diğer Türk diyaleklerinden ayrı bir durum arzemezler . Araştırmamızda tespit edebileceğimiz başlıca ünlüler şunlardır :

a : normal a kaç “ kalk ” ٢/١ , yanar “ yanar ” ٨/٤ .

ā : uzun a

yarālîyam “ yaralıyım ” ١/٣ , sahlāndîlar “ saklandılar ” ٤/٢ , cānîva “ canına ” ٥/٢٤ .

ä : " a " ile " e " arasında bir orta damak ünlüsüdür .

a > e değişikliğinden veya e > a değişikliğinden bir ara aşamasıdır :^١

hāstāler “ hastalar ” ١/٦ , kāynādî “ kaynadı ” ٥/١١ , kārā “ siyah ” ٨/٢ .

ā̄ : uzun " a " ile " e " arası bir sestir .

bālālî “ belalı ” ١/ ٥ , āzîp “ ezip ” ٤/٣ , kāynādî “ kaynadı ” ٥/١١ , Şākîr “ Şakir ” ٥/١١

e : normal e nene “ anne ” ٣/١ , söyler “ söyler ” ٤/١ .

ē : uzun e

Bēg'in “ Beğ'in ” ٥/١ , sēsîm “ sesim ” ٥/٤ , gēçērîh “ geçeriz ” ٨/٥ .

è : kapalı e , " e " ile " i " arasında bir sestir .

Ön ya da iç seslerde olmak üzere hep birinci hecede bulunur . Bu ses Türkçede tarihi bir gelişme kaydetmiştir :^٢

gēce “ gece ” ١/٦ , cēbe “ jeep , bir çeşit araba ” ٢/١ , yērden “ yerden ” ٥/١٩ , yērî “ yeri ” (iz bırakmak) ٧/٤ .

ē̄ : uzun kapalı e

dēdîler “ söylediler ” ٢/١ , ētti “ etti ” ٥/١٢ .

ı : normal ı sabrım “ sabrım ” ٣/١ , ağılsan “ ağlıyorsun ” ٣/٣ .

î : kısa ı yerine göre vurgusuzdur :[^]

dağlādî “ dağladı ” ٣/٤ , bāşî “ başı ” ٤/٢ , cānîva “ canına ” ٥/٢٤ .

ı “ ı ” ile “ u ” arasında hafifçe yavarlaşmış yerine göre vurgusuz , “ u ” sesine yaklaşmış bir “ ı ” türüdür .

Kerkük , Diyarbakır ve Harput ağızlarında Türkçe kelimelerin tabanında , iç seste ve bazısı ortak olmak üzere pek çok kelime tabanında görülür :¹

vırma “ vurma ” ۲/۲ , çolih çocih “ çoluk çocuk ” ۲/۴ , bı “ bu ” ۵/۵ .

i : normal i girip “ girip ” ۱/۱ , nişin “ niçin ” ۳/۱ .

ı̇ : kısa i yerine göre vurgusuz “ i ” ’ dir

dēgđı “ değdi ” ۱/۷ , nōbētçı “ nöbetçi ” ۶/۲ .

ĩ : “ i ” ile “ ü ” arasında hafifçe yuvarlaşmış yerine göre vurgusuz “ ü ” sesine yaklaşmış bir “ i ” türüdür .

ōgĩnde “ önünde ” ۲/۲ , ōldĩ “ öldü ” ۴/۲ .

o : normal o oyānîn “ uyanın ” ۴/۳ , yollar “ yollar ” ۵/۱ ۴ .

ō : uzun o

nōldĩ “ ne oldu ” ۵/۱ ۲ .

ó : “ o ” ile “ ö ” arası bir sestir .

kór “ kör ” ۱’ .

ō : normal ö gören “ gören ” ۲/۱ , gözlērım “ gözlerim ” ۵/۱ ۰ .

ō : uzun ö

ōgĩnde “ önünde ” ۳/۲ , ōldĩ “ öldü ” ۴/۴ , dōgũlĩ “ dōğũlü ” ۷/۴ .

u : normal u zubun “ zubun çeket Türkmenlere ait olan bir elbise ” ۳/۱ , duşman “ duşman ” ۸/۱ .

ü : normal ü Kerkük “ Kerkük ” ۱/۳ , küçük “ küçük ” ۴/۲ .

UZUN ÜNLÜLER

Kerkük ağızında uzun ünlüler genellikle kelime içinde geniş bir ünlüden sonra dar bir ünlü geldiği zaman , geniş ünlünün uzandığını görmekteyiz :

dāğĩ “ dağı ” ۱/۱ , sēsım “ sesim ” ۵/۴ , ōlĩrseh “ ölürsek ” ۸/۳ .

Kerkük ağızında kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerde ünlülerin uzanması görünmektedir :

zālīm “ zalim ” ٢/٢ , ʿAbdulḥālīk “ Abdülhalik ” ٥/١٨ .

Kerkük ağızında genellikle ses düşmesinden ve kaynaşmasından vokallerin uzadığını görmekteyiz : gēlī “ gelir ” ١/٦

KISA ÜNLÜLER

Kerkük ağızında kısa ünlüler normalden daha az bir süre içinde boğulan ünlülerdir. Bunlar genellikle ilk hecede bulunan uzun ünlüden meydana gelmektedir :

yātmīş “ uyumuş ” ٢/١ , ōldī “ öldü ” ٤/٧ , ḳāldī “ kaldı ” ٥/ ٢٣.

Ünlü harf ile biten bazı kelimelerin kısaldığını görmekteyiz :

dāġī “ dağı ” , bāġī “ bağı ” ١/٦ , ḳānī “ kanı ” ٥/٨ .

Kısa ünlüler kelime sonunda bulunduğu gibi , kelime başında da bulunur :
iştēm “ istemem ”

Kerkük ağızında bulunan yabancı kelimelerde kısa ünlüler görülmektedir :
zālīm “ zalım ” ٢/٢ , ehlīm “ ailem ” ٢/٤ .

MONOFTONG

Azeri Türkçesinde izine rastladığımız monoftong ,Irak Türkmen ağızlarında da bu hususun var olduğunu aşağıdaki örneklere de görmekteyiz: ^{١١}

harālīsan “ nerelisin ” ١/١ , harāsīna “ neresine ” ١/ ٧ nene “ anne ” ٣/٢ , gēvlī “gönlü” ٢/٤ , bele “ böyle ” ٥/ ٦ , bēl “ sırt ” ٦/٣ .

ÜNLÜ UYUMU

Kalınlık-İncelik Uyumu :

Kalınlık-incecik uyumu, incelediğimiz Kerkük ağızında oldukça yaygındır . Türkçede çok eski devirlerden beri başladığını görmekteyiz, dolayısıyla bütün ağızları kapsamaktadır . Kerkük ağızı da bu ağızlardan birisi olduğu için Türkiye Türkçesi yazı dilinde , bu kurala uymayan (elma) , (kardeş) gibi Türkçe kelimeler bile (alma) (Ker.) şekline girmiştir .Bu uyum öylesine güçlüdür ki yabancı kelimelerin de Kerkük ağızında bu uyumun etkisine girdiğini görmekteyiz ^{١٢} .

çarāsīna “ çaresine” ١/٧ , ḳıydīler “ kıydılar ” ٤/٤ , cāddāsī “ caddesi ” ٤/٤ , enmez “ inmez ” ٧/٦ , şaytan “ şeytan ” .

Bugün Türkiye Türkçesinde kalınlık-incecik uyumuna uymayan Türkçe kelimeler, Kerkük ağızında istisna göstermezler :

nece “ nice ” ٣/٢ , qardāşmîz “ kardeşimiz ” ٥/٢ .

Yuvarlık-Düzlük Uyumu :

Türkiye Türkçesinde bulunan yuvarlık-düzlük uyumu , eski Anadolu Türkçesinde ve Anadolu ağızlarında tam bir yuvarlık - düzlük bulunmadığı gibi Kerkük ağızında da bulunmamaktadır :

çāmîrlî “ çamurlu ” ٤/٦ , altun “ altın ” ٨/٢ .

Ayrıca Kerkük ağızında yuvarlaşma sona ermiş görülmemektedir : ^{١٢}

çohtî “ çoktu ” ١/٨ , gözî “ gözü ” ٢/٤ , öldî “ öldü ” ٤/٤ , oldî “ oldu ” ٥/٦ .

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Kerkük ağızında çeşitli ünlü ve ünsüzlerin komşu ünlüler üzerinde yaptıkları etki sonunda meydana gelen değişimleri, şu konular adı altında incelemeye çalışacağız :

Kalın Ünlülerin İncelmesi :

a > e : hesteler < hastalar ١/٦ , sene < sana ٥/٥ , reḥmet < rahmet ٥/١٧ .

a > ā : ʿālem < alem ٦/١ , cāddāşj < caddesi ٤/٤ .

ı > é : ḥêrhîz < hırzız .

ı > i : Ḥāccj < Hacı ٥/٢١ , kıydj < kıydı ٥/٢٤ , irāğî < ırağj ٨/٤ , ʿİraq < Irak ٨/٥ .

u > i : ifka < yufka .

u > ü : Cüm^e < Cuma ٥/٢٦ .

İnce Ünlülerin Kalınlaşması :

e > a : qardāşîmîz < kardeşimiz ٥/٢ azan < ezan ٥/٦ , ataşlarda < ateşlerde ٥/٢٦ .

e > ä : kāfîn < kefen .

i > ı : zālîm < zalim ٤/٤ , Türkmān'îḥ < Türkmen'iz ٨/٥ .

ü > i : dîmbelek < dümbelek .

ü > u : Tammuz < Temmüz ٣ , Fäthulla < Fethüllah ٥/١٢ , duşman < düşman ٨/١ .

ö > o : toba < tövbe .

Geniş Ünlülerin Daralması :

a > ı : yığlādî < ağıladı ٣/٤ , yığlar < ağılar ٣/٥ .

e > i : diyer < der ١/٣ , fidāyîh < fedayız ٨/١ .

o > ı : milla < molla .

o > u : ʿUsman < Osman ٥/١٦ .

ö > ü : ʿümîr < ömür .

e > ı : çımrādî < çemredi .

Dar Ünlülerin Genişlemesi :

Bu ünsüzler “ y , n , l , r , h , g , z ” yanlarındaki ünlülerini genişlemesine sebep olduklarını görmekteyiz .

ı > a : fırtana < fırtına ١٤ .

i > e ~ ê : cêbe < jiip (bir çeşit araba) ٢/١ , gēdîp “ gitmiş ” ٤/٣ êşideh < işidelim ٥/٩ vëren < viran ٧/٢ .

ı > e ~ ê : hêrhîz < hırsız .

u > o : oyānîn < uyanın ٤/١ .

ü > ö : ögey < üvey ١٥

ü > e ~ ê : yêrî < yürü ٧/٤ .

u > a : konaḥ < konuk .

i > a : şahat < şahid .

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması :

ı > u : yuldîz < yıldız ٥/٧ , yuldîzîm < yıldızım ٧/٥ .

i > ü : keskün < keskin

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi :

o > a : kavar < kovar

o > ı : mılla < molla .

ö > e ~ ê : bele < böyle ٥/٦ , gēvlj < gönlü ٢/٤ , ٤/١ .

u > a : konaḥ < konuk

u > ı : çāmîrlî “ çamurlu ” ٤/٦ , bî < bu ٥/٣ ,

u > i : ḥāmîr < hamur .

ü > e ~ ê : yêrj < yürü ٧/٤ .

ü > i : tükîm < tügüm ٦/١ , yükî < yükü ٨/١ .

ÜNLÜ DÜŞMESİ

Anadolu ağızlarında olduğu gibi ,Kerkük ağızında da çeşitli fonetik sebeplerle sık sık ünlülerin düşmesine rastlamaktayız .

Ön seste ünlü düşmesi :

Bu çeşit ünlü düşmesi oldukça çok az görülmektedir :

ki “ iki ” .

٢, ٢, ٧, ٢. Vurgusuz orta hecenin düşmesi :

birsî “ birisi ” , yuḥsî “uykusu ” .

Kerkük ağızında yabancı kelimelerde de orta hece düşmesi görülmektedir :

deḳḳe “ dakika ” ٧/١ .

Bulunma ve ayrılma eki alan bazı zarflarda da ünlü düşmesi görmekteyiz :

orda “ orada ”

(ile),(için) edatlarının kullanılmasından kaynaklanan ünlü düşmesi : ^{١٦}

mēnîmçîn “ benim için ” ٣/١ , āyçî “ ay için ” , oğlannan “ oğlan ile ” ٤/١ yāyçî “yay için ” ٥/٧ , kannan “ kan ile ” ٥/١ .

Ünlü ile biten bir kelimedenden sonra , ünlü ile başlayan bir kelime geldiği zaman ünlülerin biri düşerek iki kelime birleştiğini görmekteyiz :

nēttî “ ne etti ” ٥/١ ٢ , nōldî “ ne oldu ” ٥/١ ٢ .

Birleşik zamanlı fiil çekimlerinde i- fiilinin düşmesi :

meşurdî “ meşhur idi ” ٥/٧ , görmüşti “ görmüş idi ” .

“ i ” ken zarf - fiili birleşik yazılınca “-i ” ünlüsünün düştüğünü görmekteyiz :

beklerken “ bekler iken

Geniş zaman kipinin çekiminde ünlülerin düşmesi :

çāgîrram “ çağırırım ” ٥/٤ , ahtarram “ ararım ” ٥/٨ .

ÜNSÜZLER

İnceleme alanımıza giren ağızda , Türkiye Türkçesi yazı dillinin tüm ünsüzleri görülür . Ancak Kerkük ağızında yazı dilimizde olmayan bazı ünsüzler de bulunmaktadır .

ğ (غ) ünsüzü : dāğî “ dağı ” , sāğî “sağı ” ١/٦ , āğlisan “ ağıyorsun ” ٣/٣ .
bağlādîm “ bağladım ” ٦/٣ .

h (ح) ünsüzü : reḥmet “ rahmet ” ٥/١٧ , Fātîḥ “ Fatih ” ٥/٢٣ .

ḫ (خ) ünsüzü : çolîḫ çociḫ “ çoluk çocuk ” ٢/٤ , çoḫ “ çok ” ٤/٢ ḫaḫtîlar
“ kalktılar ” ٤/٥ .

ḵ (ق) ünsüzü : ḵalālî “ kaleli ” ١/٥ , ḵalmādî “ kalmadı ” ٣/٢ , ḵiydîler
“kıydılar ” ٤/٤ .

P ünsüzü :

“ b ” ile “ p ” arasında bir sestir kelime sonunda gelir , ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman “ b ” ’ ye dönüşür :

tabiP “ tabip ” ١/٧ , ḵucağlîyîP “ kucaklamış ” ٣/٥ duruP “ durmuş ” , dōnîP “
dönmüş ” ٤/٥ , yaraP “ yarap ” ٥/٣ , ‘äcäP “ acep ” ٦/١٣ .

T ünsüzü :

“ d ” ile “ t ” arasında bir sestir kelime sonunda gelir , ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman “ d ” ’ ye dönüşür :

imdaT “ imdat ” ١/٤ , bêT “ çirkin ” ٢/٤ , ebeT “ asla ” ٦/٢ .

ÜNSÜZ BENZEŞMESİ :

Bir dil birliğinde yan yana gelen veya aralıklı olarak bir arada bulunan iki sestən birinin diğerine tesir ederek onu kendine benzettiği böylece iki sesin birbirine benzeştiği görülür. ^{١٧}

İlerleyici Benzeşme:

Bu durumda önce gelen ses, sonra gelene tesir ederek onu kendine benzetir .

nd > nn : kollârîmnan < kollarımdan ٢/٢ .

ln > ll : allımdâki < alnımdaki .

nl > nn : annâtîm < anlattım .

nr > nn : sôhînnam < sokunurım .

ml > mn : kömnēgi < gömleği .

Gerileyici Benzeşme

Bu durumda ise sonra gelen ses , önce gelene tesir ederek onu kendine benzetir .

ls > ss : âssîn < alsın , bissîn < bilsin .

rl > ll : kēsîller < kesiyorlar ٣/٣ , ollam < olurum ٥/١٣ .

nb > mb : ombêş < on beş .

zs > ss : inanmassav < inanmazsan .

km > pm : tepme < tekme .

ks > ss : essük < eksik .

SES AKTARIMI (YER DEĞİŞTİRME) .

torpaḥ “ toprak ” ٧/٣ , ٨/٢ , köskîn “ göğsün ” ٧/٣ , kirpîk “ kiprik ” ٦/٢ .

ÜNSÜZ UYUMU

Kerkük ağzında ünsüz uyumu Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kelime sonunda “ b , d ” ünsüzleri görülmemektedir.

datlî “ tatlı ” ٤/١ , ‘Ahmed “ Ahmet ” ٥/١٧ , daş “ taş ” ٨/١ .

Kerkük ağzında “ c , g ” ünsüzleri kelime sonunda bulunmaz .Yalnız bazı genellikle tek heceli kelimelerde görülür:

egmēdi “ eğmedi ” ٥/١ beg “ bey ” ٥/٢ , sōgîtlere “ söğütlere ” ٦/٢ .

ÜNSÜZ TÜREMESİ

Kerkük ağzında , ünsüz türemesinin sebebi genel olarak ünsüzlerin boğumlanma karakterleri arasındaki zaman eşitliğine bağhyabiliriz ^{١٨} .

“ b ” ünsüzünün türemesi : hambal “ hamal ” .

“ d ” ünsüzünün türemesi : pēndir “ peynir ” .

“ n ” ünsüzünün türemesi : kılinç “ kılıç ” .

“ h ” ünsüzünün türemesi : helbet “ elbette ” .

“ y ” ünsüzünün türemesi : yıglādî “ ağladı ” ٢/٤ , yıglar “ ağlar ” ٢/٥ .

“ r ” ünsüzünün türemesi : kırşāgîn “ kuşağın ” .

“ ‘ ayın ” ünsüzünün türemesi : ‘Ata “ Ata ” ٥/١ , ‘Usman'a “ Usman'a ” ٥/١٦ .

ÜNSÜZ İKİLEŞMESİ

Kerkük ağzında diğer Türk diyaleklerine göre daha yaygın bir şekildedir. Bir kelimenin anlamını güçlendirmek için ortaya çıktığını görmekteyiz :

Hâccî “ Hacı ” ٥/١٢ , keyye “ kaya ” ٧/٣. dabban “ taban ” ٥/٢١ .

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

b > m : men < ben ١/٢ , mindirdiler < bindirdiler ٢/١ , mene < bana ٥/١٢ .

b > p : pıçaḥ < bıçak .

p > b :

Kerkük ağzında kelime başında “ b ” sesi , Anadolu Türkçesinde , eski Anadolu Türkçesinde ve Azeri Türkçesinde olduğu gibi tonlaşmamıştır : ^{١٩} .

bazar < pazar .

v > g : döger < döver , ögey < üvey

y > g : gene < yine ٣/٤ , beg < bey ٥/٢ .

t > d : datlî < tatlı ٤/١ , dāşîmîz < taşımız ٥/٤ , daş < taş ٥/٩ , ٥/٢٥ .

d > t :

Kelime başında bulunan “ t ” ünsüzü , Türkçede “ d ” ’ ye dönüşür:

tikân < dikan ١/٢ , tókîlen < dökülen ١/٨ .

s > ç : nişin “ niçin ” ٣/١

ç > c :

Kerkük ağzında ön , iç ve son seslerde görülür. Birbirine çok yakın olan bir sestir, diş ve ön damak ünsüzleridir :

ōric < oruç ٥/٦ .

c > ç : çeket < ceket ٣/١ , Avçî < Avcı ٥/٢٠ .

g > k :

Bunun yanında Eski Anadolu Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde “ k ” ’li olan kelimeler bu ağızda “ g ” ile telaffuz edildiğini görmekteyiz :

köçeḡ < göçelim ٥/٢١ , köskün < göğsün ٧/٣ .

s > c : cıgarāsî < sigarası .

k > g : gög < gök ٥/٢٢ , gögde < gökte ٧/٥ .

k > ḡ :

Kerkük ağzında hırıltılı “ l ” sesi , Doğu Anadolu ağızları ve Azeri Türkçesinde olduğu gibidir . Bu ses İstanbul Türkçesinde “ k ” ile telaffuz edilir:

baḡ < bak ٢/١ , bāḡîn < bakın ٤/١ , çoḡ < çok ٤/٢ , ayaḡ < ayak ٤/٣ .

k > ḡ : ḡardāşîmîz < kardeşimiz , āḡîtî < akıttı , uşḡ < uşak ٥/٢ , ḡaldî < kaldı ٥/٨ , ḡālîḡ < halık ٥/٨٨ .

g > ḡ : ḡonca < gonca .

k > p : tepme < tekme .

h > ḡ :

Kerkük ağzında geride boğumlanan “ h ” sesi Anadolu ağızlarında ve Azeri Türkçesinde olduğu gibidir :

Cülḡe < Cülha ١/٨ , ḡaldāyîm < haldeyim , ḡeḡmet < rahmet , zāḡmāt < zahmet ٥/١٧ .

n > k : ḡörîḡmîrî < görünmüyor .

ḡ > g : dēḡdî < deḡidi ١/٧ , eḡmēdî < eḡmedi ٥/١ , üreḡive < yüreḡine , ciḡerîḡ < ciḡerin ٥/٩ , feleḡîḡ < feleḡin ٧/٢ , dōḡülî < dōḡülü ٧/٤ .

h > ħ : ħästäler < hastalar ١/٦ , aħ < ah ٢/١ , ħalk < halk ٥/٢٠ .

n > g : ögĩnde < önünde ٢/٢

m > n : indĩ < ũimdi , kōnũim < komũum .

l > s : assĩn < alsĩm , gēssĩn < gelsĩn .

n > ğ :

Kerkük ağzında birkaç kelimelerde görölür :

yälğiz < yalnız .

r > l :

Bu ünsüz deđiũmesi geniş zaman kipinin çokluk ٣. şahıs çekiminde “ r ” sesi “ l ” ’ ye dönüũür :

göreller < görürler .

ğ > k : tükĩm < tügũm ٦/١ .

l > n : annātĩm < anlatĩm .

d > n : kollarĩmnan < kollarĩmdan ٢/٢ , oğlannan < ođlandan ٤/١ , kãnnan < kandan ٥/١٠ .

g > ğ : yađlıħ < yağlık ٢/٤ , ağlısan < ağlıyorsun ٣/٣ , bađladĩlar < bađladĩlar ٦/٣ .

y > n : parãnĩ < parayĩ , kimsēnĩ < kimseyi .

n~ y > v :

Bu deđiũme Kerkük ağzında ٢. şahıs iyelik eki ekleriyle şahıs zamirlerinin ٢. şahısların genetik halinde ve bazı fiil kiplerinin teklik ve çokluk ٢. şahıs çekimlerinde geğer :

gözlērvĩden < gözlerĩnden ١/١ , gēvlĩ < gönlũ ٢/٤ , sēsĩv < sesĩn ٥/٩ , bulandĩv < bulandĩn ٥/١١ , yãnĩva < yanĩna ٥/٢٤ .

ÜNSÜZ DÜũMESİ

Kelime içinde (bir ünsüzden önce) kelime sonunda veya kaynaũma olayĩ ile iç seste “ r , n , l , f ” gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile “ y , g , ğ , k , h ” gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır .Ünsüz düũmesi Kerkük ağzında sıklıkla görülen bir ses olayıdır ٢’ .

- l > Ø : Kelime sonunda “ l ” düũmesi :

dēgi “ değil ” ʌ/ɛ

- l > Ø : Kelime içinde “ l ” düşmesi :

kāhîn “ kalkın ” ɛ/ʌ , ɛ/ʔ , ɛ/ɛ .

-k > Ø :

gere “ gerek ”

-y > Ø :

Söz konusu Kerkük ağzında ön seste “ y ” düşmesini örnekleyen kelimeler .
Azerbaycan Türkçesi ile tam bir benzerlik arz eder :

igidlere “ yiğitlere ” ʔ/ʔ , il “ yıl ” ʌ/ʌ , ili “ yılı ” ʌ/ɔ .

- y - > Ø : Kelime içinde “ y ” düşmesi :

bele “ böyle ” ɔ/ʔ , ɔ/ʌʔ .

-v > Ø :

toba “ tövbe ”

-r > Ø :

gēlî “ gelir ” ʌ/ʔ , dayānî “ dayanır ” ɔ/ʔɔ .

-n > Ø :

Bu ünsüz düşmesi Kerkük ağzında iç ve son seslerde görülür :

sora “ sonra ”

Kerkük ağzında “ n ” düşmesi bazı kişi ve işaret zamirlerinde de gözlenir :

Bîlara “ bunlara ” ɔ/ʌɔ .

-h > Ø :

Bu ünsüzün düşmesi kelime sonunda görülür :

Fâthulla “ Fethllah ” ɔ / ʌʔ

ŞİİRLER

EY YARĀLÎ KERKÛK

١

١) Bilmem sen harālîsan

٧) Kerkük'ün harāsîna

- Diyesen yarālîsan Oĥ dēgdî yarāsîna
Gözlêrvden yaş aĥar Aĥtârî tabîP tapmaz
Gög girip ħarālîsen Derdînin ħarāsîna
٢) Kerkük'em yarālîyam ^) Ķurum az
Gög girip ħarālîyem Cülĥe çoĥtî ħurum az
Gözlere tikân öldîm Tökîlen şehid ħânî
Men çünkü yarālîyam Bin il ħalsa ħurumaz
٣) Kerkük'em ħarālîyem
Cigerden yarālîyam MART ١٩٥٩
El diyer bizîm Kerkük
Bilmem men harālîyam
٤) Kerkük'îm nece Kerkük
Düşptî saca Kerkük
Allah'tan imdaT diler
Her gün her gece Kerkük
٥) Kerkük ħalâlî Kerkük
Başî bälâlî Kerkük
Şahraban nârî kimin
Sıĥıp el elî Kerkük
٦) Kerkük' îın yanar dâġî
Boynında siyah bâġî
Her gün her gece gēlî

TÄVĶİF YOLĪNDA TÜRKMAN

٢

- ١) Gece yātmîş ħaĥ dēdîler

Karşı yana baħ dēdiler

Mindirdiler cēbe mēni

Gören dostlar aħ dēdiler

٢) Aman zalîm vırma mēni

Qollârîmnan burma mēni

Ezēlînnen qēdirliyam

Dost ōğînde qırma mēni

٣) Cēbe bastîlar mēni

İpten astîlar mēni

Ağçtan vıra vıra

Dilden kestiler mēni

٤) Çolîħ çociħ gözi nēmlî

Èvde qaldî gēvli ğēmlî

Yolda vıran yumriħ sımsıħ

BêT çehrēli sözi sēmlî

Kimse derdîm sorabilmez

Hiç bir ehlîm görebilmez

Yağliħ cēbde elîm bağli

Göz yaşlârîm silebilmez

RAMAZAN ١٩٥٩

١٩٥٩ 'UN ١٤ TAMMUZ BAYRAMI

٣

١) Nene bayram olmādî

٥) Nene yığlar kız yığlar

Bāhîm babam gelmēdi

Oğlan yığlar yüz yığlar

Mēnīmçin zubun çeket

Birbirin kucāglıyîP

Babam nişin almādî

Dize vırar dız yıglar

Nene babam gelmēdj

Nene babam gelmēdj

Mēnīm sabrım kalmādî

Mēnīm sabrım kalmādî

٢) Gün bāttî gēce öldi

Bilmirem nece öldi

TAMMUZ ١٩٥٩

Dünya gözüm ögünde

Renk renk alaca öldi

Nene babam gelmēdj

Mēnīm sabrım kalmādî

٣) Mene neden ağılsan

Qapılārî bağılsan

Nişn Türkman kēsiller

Uşağlārî sahlısan

Nene babam gelmēdj

Mēnīm sabrım kalmādî

٤) Gene nenem yıglādî

Gicērimj dağlādî

Balam Türkman kēsiller

Évde mēnj sahlādî

Nene babam gelmēdj

Mēnīm sabrım kalmādî

(١٤) TEMMUZ QÄTLİ ĀMÎ

٤

١) Süslēndj herkes oğlannan kızlar

٦) Sür sürüklerler hemen ānında

- Datî şarkılar söyler ağızlar
Unutılmaz aḡ o güler yüzler
Oyānîn gençler oyānîn kâḡhîn
Gêvlijî yarālî ḡalana bâḡhîn
- ٢) Küçük körpeler gül ḡucaḡlarda
Sahlandılar aḡ yan bucaḡlarda
Çoḡ gençler öldi tek ocaḡlarda
Oyānîn gençler oyānîn kâḡhîn
Bāşî bālālî Kerküg'e bâḡhîn
- ٣) Nece gençleri parça kēstiler
Otomobilden āzip bāstılar
El ayaḡ gēdip bêlden āstılar
Oyānîn gençler oyānîn kâḡhîn
Bāşî çāmîrlî Türkman'a bâḡhîn
- ٤) Zalım zalımlar ḡiydiler cana
Kerkük cāddāsî bulāndî ḡana
Yan Kerkük ehlijî ḡal yana yana
Oyānîn gençler oyānîn kâḡhîn
Gêvlijî yarālî ḡalana bâḡhîn
- ٥) Yaralar çostî durîP ḡaḡtılar
Dört yanlārına dönîP baḡtılar
El ayḡlārına ip sim taḡtılar
Oyānîn gençler oyānîn kâḡhîn
Bāşî bālālî Kerküg'e bâḡhîn
- Teḡetî ḡalmaz cümle cānında
Bir bir āstılar ḡışla yānında
Oyānîn gençler oyānîn kâḡhîn
Bāşî çāmîrlî türkmana bâḡhîn
- ٧) Çoḡ yarālî çoḡ da öldi
Şehidlērimiz taplmaz öldi
Cānlî cansızdan dereler döldi
Oyānîn gençler oyānîn kâḡhîn
Gêvlijî yarālî ḡalana bâḡhîn

ŞEHİDLER KÄRVÂNÎ

- ١) 'Ata_Begî'n özîne ٧) Bir yuldîz var bir ayçî ١٣) Kemal 'Abdîssamad'î
 Hayrânîydîh gözîne Bir oh õilP bir yayçî 'ÄcâP kılınç kãmâdî
 Can vêrdî baş egmêdî Sînêsi serend oldî Parçâlîyîp attîlar
 Namartlârîn sözîne Meşhurđî Zühêr Çayçî Kızıl ollam dêmêdî
- ٢) İhsan Beg kardaşîmîz ٨) Şehid_öldî Seyyîd Ğenî ١٤) HâsiP 'Ali kêçenî
 Âhîttî göz yâşîmîz Ahttram tapmam onî Çêvîrdîler geçenî
 Âhîmîz 'ârşe çıhtî Kimin karnında kaldî Allah Cennet'e yollar
 Kârâltî dağ dâşîmîz Kerkük Oğlînîn kanî Bî şerbetten içenî
- ٣) Fehreddin_Oğlî Cahît ٩) Muhtar Fuat sen ağla ١٥) Sen baba neye daldîv
 YaraP özîvsen şâhît Üregîve daş bağla Ne satısan ne aldîv
 Bî rütbeğe erişmez Sesîv kaldîr eşîdeh Ağlısan göz silmeden
 Nanca çalıssa zâhît Cihan cigêrîn dağla Sıdıq'im harda kaldîv
- ٤) Hüsen Beg_Oğ lî Kâşîm ١٠) Muhtar bî yol ne yoldî ١٦) Hızır_oglı 'Usman'a
 Çağîrram çılmaz sêsîm Gözlêrîm kânnan doldî Kimse vêrmez ses mene
 Mênî kârâ basıptî Cihat Nihat küçük kız Dad êttîm feryad êttîm
 Kimde teb 'em kêşîm 'ÄcâP bîlara ne oldî Sesim çıhtî 'asmana
- ٥) Nüreddîn 'Äzîz 'Attar ١١) Şâkîr çayhanav hoştı ١٧) Şofêr 'Abdulla Ahtmet
 Sîtr_eyle sen ya sîttar Kâyñâdî korî coştî Ruhîve yüz bin rehtmet
 Sene bî zulmî eden Şehidliğîn şarâbî Bir beşer can vèrende
 Tûrbede nece yatar Hâk yolında ne hoştı Hiç görîP bele zahmet
- ٦) Ya İbrahim Ramazan ١٢) Fâthulla noldî sene ١٨) Ya Seyyid 'Abdulhalîk
 Kır õric oldî azan Harda bulândîv kana Belî süphêne'l_halîk
 Êv uşah iftar gözler Babam Yünüs görsêydî Bî zulmî kim görîptî
 Bele yâzîptî yazan Zalîmlar nêttî mene Sen gördîv bize lâyîk

- ١٩) Bilmem 'Ali Beg hānî ٢٥) Kâzım 'Abbas'tı Bektaş
Serend öldi hep cānî Gözlerden āhittiv yaş
SürüklüyîP astılar Bî zulma kim dayānî
Her yêrden ahtı kânî Ne dağ dayānî ne daş
- ٢٠) Ey Salāheddin Avçî ٢٦) Cüm'a Kānbār vay sene
Çahmaḥ olıptı kāvçî Bulāndiv kızıl kana
Meḥemed'le kuş kimin Ehlētiv ataşlarda
Halk öldiviz bî dāvçî Kāldılar yana yana
- ٢١) Çağırram Hāccî Nācim'i
Kaldır köçeḥ cécimî
Dabban kaldır kaçāgîn
Geldi şeytan recimî
- ٢٢) 'Adil 'Abdülmecid'indi
Bî ne vıcdan ne dindi
Yarabbi bî zulma baḥ
Yêr gög ağlıyor indi
- ٢٣) Fātih Yunis neş'elî
Sen Türkmansan he bēlî
Parçalıyîp attılar
Ne baş kâldî ne elî
- ٢٤) Enver 'Abbas yanîva
Kimler kıydî cānîva
Cāddānın boy boyınca
Bulāndî al kânîva

١) 'Älem tãnîr men Kerkük' ïm

Şiř řiř öliP her bir tükïm

Güzel gözlï Őhid yükïm

Nöbetçiyem men nöbêtçi

٢) Türbedaram Őhidlere

Bï yatan genç igitlere

Asılan o söğtïlere

Nöbetçiyem men nöbêtçi

Gözlërimde kirpik çalmaz

Şineme çarpar ebeT durmaz

Bir haldäyïm kimse sormaz

Nöbetçiyem men nöbêtçi

٣) Dağ dayanmaz bï ähïma

Bël bağladïm Allähïma

Dayan vatan ah vähïma

Nöbetçiyem men nöbêtçi

HOYRATLAR

١) Bir deķķe

Üznîde var bir dekke

Hak eridi Kaf Dagın

GezeP etse bir dekke

٢) Bir dekkesi

Bir halî bir dekkesi

Dünyânî veren eder

Felêgin bir dekkesi

٣) Bir dekkeye

Aldanma bir dekkeye

Adâmîn köskîn örter

Bir torpağ bir de keyye

٤) Dekke yeri

Dögîli dekke yeri

Felek bildigin eder

Bir silkin de ka yeri

٥) Gög dekke

Halî siyah gög dekke

Ahma yuldizim ahma

Biraz daha gögde ka

٦) Gög dekkeli

Siyah hal gög dekkeli

Havalansa aşk ahim

Hiç enmez gögde kalî

KERKÜK MARŞI

١) Kerkük'İyîh Kerkük'lî

Dostlar şad duşman yüklî

Fidayah bî vatana

Hem gençler hem de tüklî

٢) 'İraqta kerkük şehri

Qärä neft ahar nehri

Daş altun torpağ gümüş

Sür safa çekme ğemî

٣) Sévêrih biz vatânî

Hem ana hem atânî

Ölirseh terk êtmêrih

Bî torpahta yatânî

٤) Kerkük 'İraq çirâğî

Fitilsiz yanar yâğî

Qısa görîşli dēgi

Dayım gözler irâğî

٥) Gêçêrih yüz bin ili

Terk êtmêrih bî dili

'İraq Türk'î Türkman'ıh

Dünyada herkes bili

ah	ah	dayānî	dayanır
ağaçtan	ağaçla	değke	١) dakika
āglîsan	ağlıyorsun	değke	٢) dövme
āyçî	ay için	dēgi	değil
ahtarram	ararım	(E)	
āldîv	aldın	ēndî	indi
(B)		ehlîm	ailem , halkım
bağ	bak	ehli	halkı
bāstîlar	soktular	ēv_uşāgî	çoluk çocuk
bāhîm	(neden) anlamında	ēşideğ	işidelim
bilmirem	bilmiyorum	ehlētîv	ailen
balam	yavrum	ebeT	asla
bāhîn	bakın	ēriđi	eritir
bele yāzîptî	böyle yazmıştır	(G)	
bele	böyle	gözler	bekler
bēli	evet	giriP	giymiş
bili	bilir	gēvli	gönlü
bêT	çirkin	görebilmez	görmez
(C)		gêçēriğ	geçeriz
cêbe	cip otomobiline	(H , Ĥ , Ħ)	
(Ç)		harālîsan	nerelisin
çāgîrram	çağırırım	harda	nerede
(D)		hānî	nerde
dayaz	sayığ	(İ , I)	
dîyesen	sanki	ipten	ip ile
daban kıaldîr	ayağını hızla at	indî	şmdi

ilî	yılı	(N)	
(K)		nanca	ne kadar
kimin	gibi	nēmlî	ıslaklı
kesîller	kesiyorlar	nene	anne
körpe	yavrucuk	nēft	petrol
kimin	gibi	nişin	niçin
kiprik	kirpik	(O , Ö)	
kösk	göğüs	oğlannan	oğlan ile
kerkük'lüyîh	kerkük'lüyüz	otomobilden	otomobil ile
(K̇)		ōlîptî	olmuştur
kalā'li	kale'li	ölürseḥ	ölürsek
kaḥ	kalk	ōzîne	kendisine
ḳollārîmnan	kollarımdan	(S)	
ḳırma	küçük düşürme	saç	kalın demir sinni
ḳucāğlyîP	kucaklamış	sātîsan	satıyorsun
ḳāḥîn	kalkın	sene	sana
ḳaḥṭılar	kalktılar	sēsiv ḳāldîr	sesin çıkar
ḳa yēri	kalk yürü	sévērîh	severiz
ḳal	kal	sıyîḥîP	skmış
ḳālî	kalır	sımsıyîh	yumruğun başka
ḳārātide	karatıda		bir çeşiti
ḳeyye	kaya	sim	demir ip , tel
(M)		(Ş)	
men	ben	Şahraban	narı ile şühret
mene	bana		bulmu bir kasaba
mēni	beni		

mindirdiler	bindirdiler
(T)	
tek ocaḥ	nesilde sadece bir çocuk mevcut olmak
teb'e kimin	floklar tabirlendirme
torpaḥ	toprak
türbe	mazar
tükim	tüğüm
tüklî	tüglü
(U , Ü)	
umud	ümit
ürēgıve	yüreğine
uşaḡlārî	çocukları
üzünde	yüzünde
(V)	
vay sene	hayıf sana
(Y)	
yana	tarafa
yaḡlıḥ	mendil
yatan	uyuyan
yatānî	uyuyanı
yatar	uyur
yıḡlādî	aḡladı

SONUÇ

İncelememizde görüldüğü üzere Kerkük ağızı ses bilgisi bakımından Azerbaycan Türkçesi ile Anadolu'nun Güneydoğu ve Doğu ileri ağızları ile

birleşir. Kerkük ağzında büyük ünlü uyumu tamdır. Yuvarlaklaşma henüz sona ermiş görünmüyor. Kerkük ağzında ses düşmesi veya ses kaynaşması olmadan, normal durumda ünlülerin uzun söylenmesi tipiktir. Genellikle kelimelerin köklerinde geniş ünlülerden sonra dar bir ünlü bulunursa geniş ünlüler uzatmalı söylenir. Bu durum ekle genişletilmiş kelimelerde de görülür. Çalışmada şiirleri eski harflerden yeni harflere aktarılmıştır . Irak Türkmen Türkçesinde bulunan birçok değişik harfleri kullandık (ā , ê , ħ , ē , î , „ ğ) vb

Örneğin Kerkük ağzında açık “ e ” yanında bir de kapalı “ è ” vardır, “ e ” ile “ i ” arası bir ünlüdür. Bunlar birbirinden belirgin bir şekilde ayırt edilir. Aynı zamanda Kerkük ağzında ä : " a " ile " e " arasında bir orta damak ünlüsüdür .a > e değişikliğinden veya e > a değişikliğinden bir ara aşamasıdır . Ayrıca ĩ : “ i ” ile “ ü ” arasında hafifçe yuvarlanmış yerine göre vurgusuz “ ü ” sesine yaklaşmış bir “ i ” türüdür. Bir çok ses daha var onları birinci bölüm ses bilgisinde açıklamıştık. İnceleme alanımıza giren ağzda , Türkiye Türkçesi yazı dillinin tüm ünsüzleri görülür . Ancak Kerkük ağzında yazı dilimizde olmayan bazı ünsüzler de bulunmaktadır . ğ (Ğ) ünsüzü ğ harfi yerine , ħ (ح) ünsüzü h harfi yerine , ħ (خ) ünsüzü k harfi yerine ve ķ (ق) ünsüzü aynı k harfi yerine şiirlerde kullanılmıştır . Bu ağzda “ y ” ünsüzü çoğunlukla düşer. “ g ” ünsüzü, gerek kelime tabanlarında, gerekse ünlü ise başlayan eklerden önce yumuşamaz. Kerkük ağzında (telaffuzunda) yumuşak “ ğ ” sesinin kullanışı yoktur . Bu ağzda kelime sonunda bulunan “ b ” ile “ p ” ve “ d ” ile “ t ” arasında bir seslere “ P ” ve “ T ” işaretleri verilmiştir. Son olarak çalışmamızın amacı Türkmen edebiyatının ne kadar geniş bir alanda olduğunu ve değerli Halk şairimizi Türk dünyasına tanıtmayı dilemekteyiz .

KAYNAKÇA

- Abdullatif Benderoğlu , Irak Türkmen Edebiyatı Tarihine bir bakış ,c.1 ,Türkmen Kültür Müdürlüğü ,Baüdat 1989, S. 17 .
- Ata Terzibaşı , Kerkük Şairleri , Kerkük , ' y.y ' , Cilt: X , 2004 , s. 91.
- Ata Terzibaşı , " Irak Türkmen Boyları , Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri " , Kardeşlik (İstanbul) , Yıl: 11, Sayı: 44, Ekim - Aralık 2009, s. 16 - 17
- Adı geçen şiiri için bkz: . Salah Nevres , Pencere , İstanbul ,Kerkük Vakfı ,2012 , s. 100 - 103.
- Avcı , Halk Şairi Mustafa Gökkaya ile Görüştük , s. 52
- Adı geçen gazetelerin (1940 1949) yılları arasında çıkan ciltlere bkz .
- BULUÇ, Sadettin , Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri , x1 Türk Dil Kurultayında okunan Bilimsel Bildiriler 1966, Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara 1968, s.112.

- DİLAÇAR, Agop, Türk Diline Genel Bir Bakış , TDK yayınları , Türkiye ١٩٦٤.
- Kar: KORKMAZ, Zeynep, Nevşehir ve Yöresi Ağzları, TDK yayınları No: ٥٨٢, Ankara ١٩٩٤, s.١٦٢ .
- M.Habib Sevimli ile ilgili olarak bkz: İzzettin Kerkük , "Kerkük Hatıratım -III ", Kardeşlik (İstanbul) Yıl: ١٢ , Sayı: ٤٦ , Nisan - Haziran ٢٠١٠ , s. ١
- Fazıl Mehdi Bayat , Irak Türkmen Edebiyat Tarihi ١٩٥٨ - ١٩٦٨ Türkmen kardeşlik Ocağı yayınlarından / ٢, Bağdat ١٩٨٤ , S. ٤٢ .
- Salah Nevres , Irak Türkmenleri Dil Kültür ve Edebiyatı, Kardeşlik Dergisi S.٢٥, İstanbul ٢٠٠٥ , S. ٥٤-٢٠٧
- ŞAHBAZ Hüseyin, Kerkük Ağzı,Doktora Tezi, İstanbul ١٩٧٩ , s.٤٢٧ (Basılmamıştır). BEŞİRLİ, Çoban, Irak Türkmen Ağzları, Doktora Tezi ,İstanbul ١٩٧٩,s.١٦٥ (Basılmamıştır). Krş: ÖZÇELİK, Sadettin, Urfa Merkez Ağzı, TDK yayınları No: ٦٦٦, Ankara ١٩٩٧ , s.(١٣)te (b) .
- ŞAHBAZ Hüseyin, age., s.٤٢٧. Krş : ERTEN Münir , Diyarbakır Ağzı (İnceleme ,Metinler,Sözlük), TDK yayınları No: ٥٥٦, Ankara ١٩٩٤, s.٣ . ÖZÇELİK Sadettin, age., s. (١٣)
- Terzibaşı , Kerkük Şairleri , s. ٩١ ٩٨ . Ayrıca ٠٤,٠٦,٢٠١٢ tarihinde Ata Terzibaşı'yla yaptığımız görüşmede bu bilginin bizzat şair tarafından verildiği ifade edilmiştir .
- Talat Sönmez , Kerkük , ١٩٤١ , Üniversite , Tıp Dokt

^١ . NazımTerzioğlu, Kerküklü Şair Mustafa Gökkaya' nın hayatı , sanatı ve şiirleri üzerine bir inceleme , İstanbul, S. ١٤.

^٢ . BENDEROĞLU,Abdullatif,İrak Türkmen Edebiyatı Tarihine bir bakış,c.١,Türkmen Kültü Müdürlüğü ,Bağdat ١٩٨٩, s. ١٧.

^٣ . BENDEROĞLU, Abdullatif, age., s.١٨.

^٤ . NEVRES, Salah ,İrak Türmenleri Dil Kültür ve Edebüyatı, Kardeşlik Dergisi S. ٢٥, İstanbul ٢٠٠٥ ,s.٥٤

^٥ . Abdullatif Benderoğlu,İrak Türkmen Edebiyatı Tarihine bir bakış ,c.١ ,Türkmen Kültür Müdürlüğü , Bağdat ١٩٨٩,S. ١٩١-١٩٢

^٦ . ŞAHBAZ Hüseyin, Kerkük Ağzı,Doktora Tezi, İstanbul ١٩٧٩ , s.٤٢٧ (Basılmamıştır). BEŞİRLİ, Çoban, Irak Türkmen Ağzları, Doktora Tezi ,İstanbul ١٩٧٩,s.١٦٥ (Basılmamıştır). Krş: ÖZÇELİK, Sadettin,

Urfa Merkez Ağzı, TDK yayınları No: ٦٦٦, Ankara ١٩٩٧ , s.(١٣)te (ä) .

^٧ . ŞAHBAZ Hüseyin,age., s. ٤٢٧. Krş : ERTEN Münir,Diyarbakır Ağzı (İnceleme ,Metinler,Sözlük),TDK

yayınları No: ٥٥٦, Ankara ١٩٩٤, s.٣ . ÖZÇELİK Sadettin, age., s. (١٣) te (è)) .

^٨ . BEŞİRLİ, Çoban, age., s. ١٦٥

^٩ .BAYATLI ,H. Kemal, Irak Türkmen Türkçesi, TDK yayınları No: ٦٦٤ , Ankara ١٩٩٦, s.٣٤٣. kar: ERTEN

Münir, age., s.(٩)da(î) . GÜLER Zülfü , Harput Ağzı, Elazığ Belediyesi yayınları , Elazığ ١٩٩٢, s.(١٢-١٣ te (î) .

^{١٠} . BEŞİRLİ, Çoban, age., s. ١٦٦. Kar: ERTEN, Münir, age., s.(٤)te (ö) .

^{١١} . DİLAÇAR, Agop, Türk Diline Genel Bir Bakış , TDK yayınları , Türkiye ١٩٦٤.

^{١٢} . BAYATLI, H. Kemal ,age., s. ٣٤٠ -٣٤١. ŞAHBAZ, Hüseyin ,age., s. ٤٣١. Kar: KORKMAZ, Zeynep, Nevşehir ve Yöresi Ağzıları, TDK yayınları No: ٥٨٢, Ankara ١٩٩٤, s.(٣٨) de (tünya) .

^{١٣} . BULUÇ, Sadettin , Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri , xı Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler ١٩٦٦, Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara ١٩٦٨, s.١١٢.

^{١٤} . Krş: ÖZÇELİK Sadettin, Urfa Merkez Ağzı, TDK yayınları No: ٦٦٦, Ankara ١٩٩٧ , s.(٣٦) DA (ı > a) .

^{١٥} . BEŞİRLİ, Çoban, age., s. ١٧٧

^{١٦} . ERTEN, Münir , age., s. ٥٦ . GÜLER, Zülfü , age., s. ١٠ .

^{١٧} . Kar: KORKMAZ, Zeynep, Nevşehir ve Yöresi Ağzıları, TDK yayınları No: ٥٨٢, Ankara ١٩٩٤, s. ١٦٢

^{١٨} . BEŞİRLİ, Çoban, age, s. ١٨٧ . ŞAHBAZ, Hüseyin, age., s. ٤٣٩.

^{١٩} . BEŞİRLİ, Çoban, age., s. ١٨٩.

^{٢٠} . KORKMAZ, Zeynep, age., s. ١٦٢

Abstract

The theme of my research paper, is the linguistic characteristics of folk's poet (MUSTAFA GOKKAYA) in the book of (YARALI KIRKUK) poem the reason of my choice this theme is that, studying Turkmen's dialect in writing, talking and comparison between them, also studying thoroughly to show many sides, which were hidden to do finding . them . while the Turkmen's poetry gets its becoming from real situations, and its long rich history with all original things, so we have dealt with folk poetry as a means for talking to minds, also as a method for advising & guiding because of folk poetry as a language for communication, this is closer to human beings and souls than other kinds of poetry . It's obvious that the folk poetry in the Turkmen's literature for hundred years was the type, which gained admiring and approval of people as a sort of poetry varieties .For the with regard to being almost of folk poetry in common dialect (slang accent) ; therefore, almost of young poets tried to write in this sort of poetry, but the best and famous are the followings The native (nature) poet Gok Kaya , Falag Oglu , Rasheed Ali Daqukli and The poet Nasih Bazirgan .The plan of my paper consists of as follow as they are : Phonology, Texts and Dictionary .During introduction I've dealt with studying of ex-researchers before me, in this subject also I took care of studying, analysis and conclusion briefly, within , also I collected samples of poetry and the book (YARALI KIRKUK) (our lad) written by the poet GOKKAYA and some literary books . on the other Finally I have taken the important characteristics in Turkmen dialect .

Key Words : YARALI KIRKUK – Turkmen accent – science of shape – Turkmen literature